

פגישות דוד ושמעי

ראשי-פרקים

- א. השוואת פעולותיהן של כל הדמויות שבסיפור
 ב. שמעי
 ג. דוד
 ד. אבישי

*

א. השוואת פעולותיהן של כל הדמויות שבסיפור

בעיונו בפגישות דוד ושמעי, עלינו לשים לב לכך, שהן נמצאות בתוך רצף של סיפורי פגישות והחלטות של דוד המלך. דוד, בברחו מירושלים ובחזרתו, עובר מעין "מבחני אישיות", ודמותו מוערכת מחדש.¹ בסיפור קצר זה של שמעי ודוד, יש הערכה משמעותית ביותר של דוד, וזאת, לא במלים מפורשות, אלא על-ידי מלאכת מחשבת של השוואה ניגודית² בין דוד - הגיבור הראשי, ובין שני הגיבורים האחרים - שמעי ואבישי בן-צרויה.

מבחינת הצורה הספרותית אנו עוסקים ב"מבנה חזרה", גם במובן הממשי וגם בהשאלה. הכתוב מראה לנו, בעזרת שני איברי הסיפור, כיצד מתנהגים הגיבורים בשתי הסיטואציות ההפוכות. על-ידי השוואת התנהגותם ביציאה להתנהגותם בחזרה, הוא מביא אותנו להשוואה ביניהם. לצורך הבהירות, העליתי אותם על הטבלה שבעמוד הבא:

ב. שמעי

הנקודה הבולטת בהתנהגותו של שמעי היא: ההתחפכות מקצה לקצה. **בהלוך**: בעזרת האינקלוזיו מכוון אותנו הכתוב לשני תחומים בהתנהגותו של שמעי: תחום מעשיו ותחום דיבוריו. בפתיחת הקטע (טז, ה-ו): "יצא יצוא

1 יש לציין, שחז"ל, בסיפור ציבא ומפיבשת (הצמוד לסיפורנו), מבטאים ביקורת על דוד בשפטו בפזיזות, ועל-כן נענש (שבת נ, ב): "בשעה שאמר דוד למפיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה: רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה".
 2 משה גרסיאל (שמו"א, עיון ספרותי במערכי השוואה, ר"ג 1983) מצייין בהקדמה: "ממחקר זה מתברר, כי בספר שמואל נבנתה רשת צפופה של השוואות פנימיות וחיצוניות. עיקרן של ההשוואות הפנימיות היא עיצוב הדמויות ותיאור מעשיהן - אלה לעומת אלה".

ומקלל, ויסקל באבנים", ובסוף הקטע (יג) "ושמע הלך הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר". זאת במעשיו. בדיבוריו של שמעי יש אינקלוזיו רטורי, הבא להדגיש את העלבון הנורא ביותר (ז): "צא צא איש הדמים" (ח) "כי איש דמים אתה".

שמעי מגיע לשיא התוקפנות והביזוי הן במעשיו (הליכה רצופה המלווה בסקילת דוד ואנשיו), והן בדיבוריו (פגיעה חוזרת בנקודה רגישה ביותר אצל דוד).

חזור פרק יט	הלוך פרק טז	
<p><u>מעשים</u>: "ושמע בן גרא נפל לפני המלך". (יט)</p> <p><u>דיבורים</u>: "אל יחשב לי אדוני עון, ואל את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא אדוני המלך מירושלים לשום המלך אל לבו. כי ידע עבדך כי אני חטאתי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף לרדת לקראת אדוני המלך". (כ-כא)</p>	<p><u>מעשים</u>: "יצא יצא ומקלל" "ויסקל באבנים את דוד ואת כל עבדי המלך..." (ו)</p> <p>"ושמע הלוך בצלע החר לעומתו הלוך ויקלל, ויסקל באבנים לעמתו ועפר בעפר". (יג)</p> <p><u>דיבורים</u>: "צא צא איש הדמים ואיש הבליעל. השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו, ויתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך, כי איש דמים אתה". (ז-ח)</p>	שמעי (התהפכות מקצה לקצה)
<p>"התחת זאת לא יומת שמעי כי קלל את משיח ה'". (כב)</p>	<p>"למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך. אעברה נא ואסירה את ראשו". (ט)</p>	אבישי (יציבות רעה)
<p>1. "מה לי ולכם בני צרויה". (כג)</p> <p>2. "כי תהיו לי היום לשטן, היום יומת איש בישראל, כי הלא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל". (כג)</p>	<p>1. "מה לי ולכם בני צרויה כי יקלל וכי ה' אמר לו קלל את דוד ומי יאמר מדוע עשית כן". (י)</p> <p>2. "הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני. הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה'". (יא)</p>	דוד (יציבות בתגובה לאבישי בנימוק התגובה)

יש לשים לב לנקודה חשובה בדברי שמעי: הוא מדבר בסגנון נבואי: "השיב עלך ה'... ויתן ה' את המלוכה" (ז-ח). דבריו נשמעים כתוכחת נביא³ המודיע לסובל כי סבלו הוא עונש מאת ה', והמיידע את הסובל מהו החטא עליו הוא נענש: "דמי בית שאול" "כי איש דמים אתה".

בחזור: מעשי שמעי הפוכים. הוא "נופל" לפני המלך בהכנעה גמורה. "שפת הגוף" שלו מביעה התבטלות וקבלת מרות. נשים לב לשינוי בכינויו של דוד: בחלוד, שמעי מסקל באבנים את "דוד", ואילו בחזור, הוא נופל לפני "המלך". נקודת המבט התהפכה.

גם דיבוריו של שמעי השתנו מקצה לקצה:

חזור	הלוד	תוכן סגנון כינויי הגוף כינויי דוד כינוי שמעי בפי עצמו
דברי כיבושין ותחנונים מסורבל וחוזר על עצמו גוף שלישי: "אל יחשב" "אדוני" "המלך" "אדוני המלך" (פעמיים) "עבדך"	דברי נאצה וקללה חז ומלוטש גוף שני: "צא צא" "איש הדמים" (פעמיים) "איש בליעל"	

לגבי הזכרותיו את שם ה' בולטת העובדה, כי בשעת החזרה, שמעי איננו מזכיר את שם ה'! אמנם, הוא מודה כי חטא: "את אשר העוה עבדך... כי ידע עבדך כי אני חטאתי", אך בהחלט ניתן לפרש מושגים אלה כמושגים חילוניים של פגיעה בזולת. כהוכחה לכך, נקרא ברצף אחד את המלים: "אל יחשב לי אדני עון ואל תזכור את אשר העוה עבדך". העוון הוא עוון למלך בלבד, ולא לאלקים. לעומת אותן שתי פעמים בהן מוזכר שם ה' בשעת היציאה, יש לשים לב להתעלמותו מרובד זה בעת החזרה.

ראינו, אם-כן, שגם מעשיו של שמעי וגם דיבוריו מתהפכים מן הקצה אל הקצה. האם ניתן להסיק מזאת מסקנות שיפוטיות על אישיותו? אולי באמת השתנתה ראייתו, והוא משנה התנהגותו בעקבות הבנה אחרת את המאורעות? אמנם, הרושם שאנו מקבלים על שמעי איננו מחמיא ביותר: אדם, המשנה

3 השווה דברי שמואל לשאול (שמו"א טו, כג): יען מאסת את דבר ה', וימאסך ממלךי.

התנהגותו בקיצוניות כזו, עקב שינויי הנסיבות החיצוניות, מתקבל כחסר עמוד-שדרה מוסרי. האך האם רושם זה הינו מספיק מבוסס?
נעקוב אחר התנהגותו של דוד, ונראה מה עושה ספר שמואל כדי לחזק רושם זה על שמעי.

ג. דוד

לעומת שמעי, מגלה דוד יציבות ועקביות בולטים ביותר. אל נשכת, שהוא, מצידו, עובר שני מצבים הפוכים: בריחה מושפלת מול חזרה בגאון, ולמרות זאת, תגובותיו מפתיעות בדמיון. בשתי נקודות מובלטת יציבותו:
א. תגובתו לאבישי. דברי דוד לאבישי נשמעים ממש כ"פזמון חוזר" "מה לי ולכם בני צרויה" (טז. י, יט. כג). בכך, מבליט דוד את ההבדל בינו לבין בני צרויה, אשר חיי אדם אינם נחשבים בעיניהם.
ב. טיעון תכני. גם בהלוך וגם בחזור ישנה לדוד טענה כזו: אל נתייחס לשמעני, עלינו להתייחס אך ורק לבעיה / מצב החשוב עתה.

חזור

"כי תחיו לי היום לשטן"
"היום יומת איש בישראל!"
כי הלוא ידעתי כי היום
אני מלך על ישראל

הלוך

"הנה בני אשר יצא ממעי
מבקש את נפשי
ואף כי עתה בן הימיני"

נשים לב למלה "עתה" בדרך הלוך, ולמלה המנחה "היום" בדרך חזור. בהלוך אומר דוד: שמעי איננו הבעיה העיקרית. אני נמצא בעיצומה של סכנת נפשות מכיוון אחר - מכיוון אבשלום. אם אהרוג עתה את שמעי, אעשה זאת מתוך רגש נקמה ולא מתוך דאגה למלכותי. ובחזור אומר דוד: שמעי אינו מהווה היום בעיה. אני נמצא במצב של קבלת המלכות מחדש. אם אהרוג את שמעי, אעשה זאת מתוך רגש נקמה ולא מתוך דאגה למלכותי, אשר אני רואה בשובה אלי.

שני טיעונו של דוד נובעים מיכולתו לצאת מתוך עורו, ולראות את הדברים לא דרך רגשותיו הפגועים, אלא במחשבה צלולה ונקייה, הבוחנת את המאורעות לאשורם, כפי שהם באמת משפיעים על המצב.

נחזור לשאלה ששאלנו לגבי אישיותו של שמעי: מתוך החשוואה בין שמעי לדוד, הביאנו הכתוב למסקנות אלה: שמעי הוא הפכפך ואופורטוניסט, אשר

מאורעות חיצוניים מביאים אותו להתנהגויות הפוכות בקיצוניות זו מזו. ואילו דוד הוא יציב וגדול ביכולתו להתעלות מעל הנסיבות ולבחון דרך אישיותו המוסרית. את שמעי אנו רואים כ"שחור על-גבי לבן", ואילו דוד הוא "לבן על-גבי שחור", כאשר דמויותיהן ניוזנות זו מזו.

ד. אבישי

לסיום, נותר לנו לראות את ההשוואה (שהופיעה בטבלה הגדולה דלעיל) של אבישי - דוד. יתכן, שאבישי נמצא פה כדי לחדד עוד יותר את הערכת אישיותו של דוד, ולומר: לא עצם היציבות היא, בלבד, חשובה, שהרי תיתכן גם יציבות לרעה. אבישי מגלה בסיפור זה יציבות בולטת ביותר, אך זוהי יציבות של צימאון לדם:

<u>הלוך</u>	<u>חזור</u>
"אעברה נא	"התחת זאת
ואסירה את ראשו"	לא יומת שמעי"

אבישי נלחם את מלחמתו של דוד. בהלוך: "למה יקלל הכלב המת הזה את אדוני המלך", ובחזור: "כי קלל את משיח ה'". אך זהו אבסורד, שכן המלך עצמו איננו מעוניין בכך. דוד המלך חי ברמה גבוהה של אמונה וראיית המציאות.⁴

4 נשים לב לעובדה המשתלבת היטב במה שראינו עד כה: שני האנשים היחידים אשר דוד מצוה להוריד את שיבתם בדם שאולה (מל"א ב, ו, ט) הם יואב בן צרויה (אשר דוד בוודאי מתייחס אליו בסיפורנו באמרו בלשון רבים: "בני צרויה") ושמעי בן גרא. [בעניין שמעי בן גרא ראה עוד מאמרה של פנינה פייג בטללי-אורות ג' עמ' 20. - הערת מערכת].